

"Sóc capaç de convertir a qui siga en un ninot"

Miquel Santaetulàlia (Burjassot, 1943), artista faller 'malgre lui', amb quatre primers premis en la categoria especial i no recorda quants ninots indultats, té fama de personatge inquiet i revoltós dins un ambient tan estàtic com el faller. A l'entrevista explica per què i analitza les claus d'una professió a la qual augura un futur més aviat negre.

Només són deu minuts en cotxe des del centre de València però al voltant de l'antic molí que guarda el taller faller de l'artista Santaetulàlia només hi ha horta. Dins, mentre ens acostumem a la falta de llum i al fred que ens cala, l'artista ens saluda dalt d'una escala de manobre des d'on donava les últimes pinzellades a John Lennon. Camí del despatx una colla d'egipcis grotescs, encapçalats per Eduardo Zaplana i seguits per Rita Barberà i Manuel Tarancón ens aguaiten en silenci.

—Com començà a fer falles?

—Necessitava guanyar diners, això és tot. No hi ha cap secret, mon pare feia falles i jo anava amb ell al taller encara que odiava el treball. Jo volia ser pintor, escultor, artista en definitiva. M'agradava la vida bohèmia dels artistes i volia fugir d'ací. No m'interessaven gens les falles.

—I, ara, després de tant de temps i tants premis?

—He arribat a la conclusió que a les falles també puc fer tot el que m'agrada. Dibujar, pintar, esculpir i també he comprès que la imatge romàntica que tenia del món de l'art no era certa; el mercantilisme és molt més important del que jo em pensava de jove.

—Diuen que vostè va ser el primer a col·locar Franco en una falla, és cert?

—Sí, això va ser quan ja havia mort i encara no s'havia aprovat la Constitució. Fèrem una falla, en la comissió de la Ferroviària, on criticàvem l'ensenyament que havia rebut la nostra generació, allò del "Grupo escolar niños" i del "Grupo escolar niñas" o l'"Enciclopedia Única Dalmau". També fèiem una broma sobre la situació que vivíem; hi havia ninots de la gent de la cançó com l'Ovidi o com Raimon, que estava perseguit pel Guerrero de l'Antifaz, i aprofitant tot això vaig col·locar Franco com a decoració d'uns llums gegants que hi havia per tots els cantons de la falla. El qui volia entendre, entenien, i si algú s'empenyava sempre es podia dir que no era Franco, que era un que se li assemblava.

—Vol dir que mentre Franco vivia no es podia convertir en ninot?

—Naturalment que no. Estava rigorosament

prohibit. Els comissaris visitaven els tallers abans de plantar les falles. Això era públic i notori. No podíem tractar temes com l'església, l'exèrcit o el poder. Sí que es permetia un erotisme una mica banal i idiota, però no sempre. Per exemple, recorde que un any, en la falla de la Parreta, vaig decidir que els rètols podien estar decorats. Vaig veure un calendari on cada mes estava col·locat sobre diferents parts d'una dona en biquini, bàsicament culs i mamelles, clar. I vaig fer el mateix en la falla, els versets estaven sobre dibuixos de culs i mamelles, però tapats per un biquini, eh! Total, que quan vaig arribar a visitar la falla resultà que el jurat havia passat per allí de bon matí i havia ordenat que els retiraren.

—Una bona part dels seus col·legues es queixen i diuen que la falla cada vegada té menys importància dins la festa, és veritat?

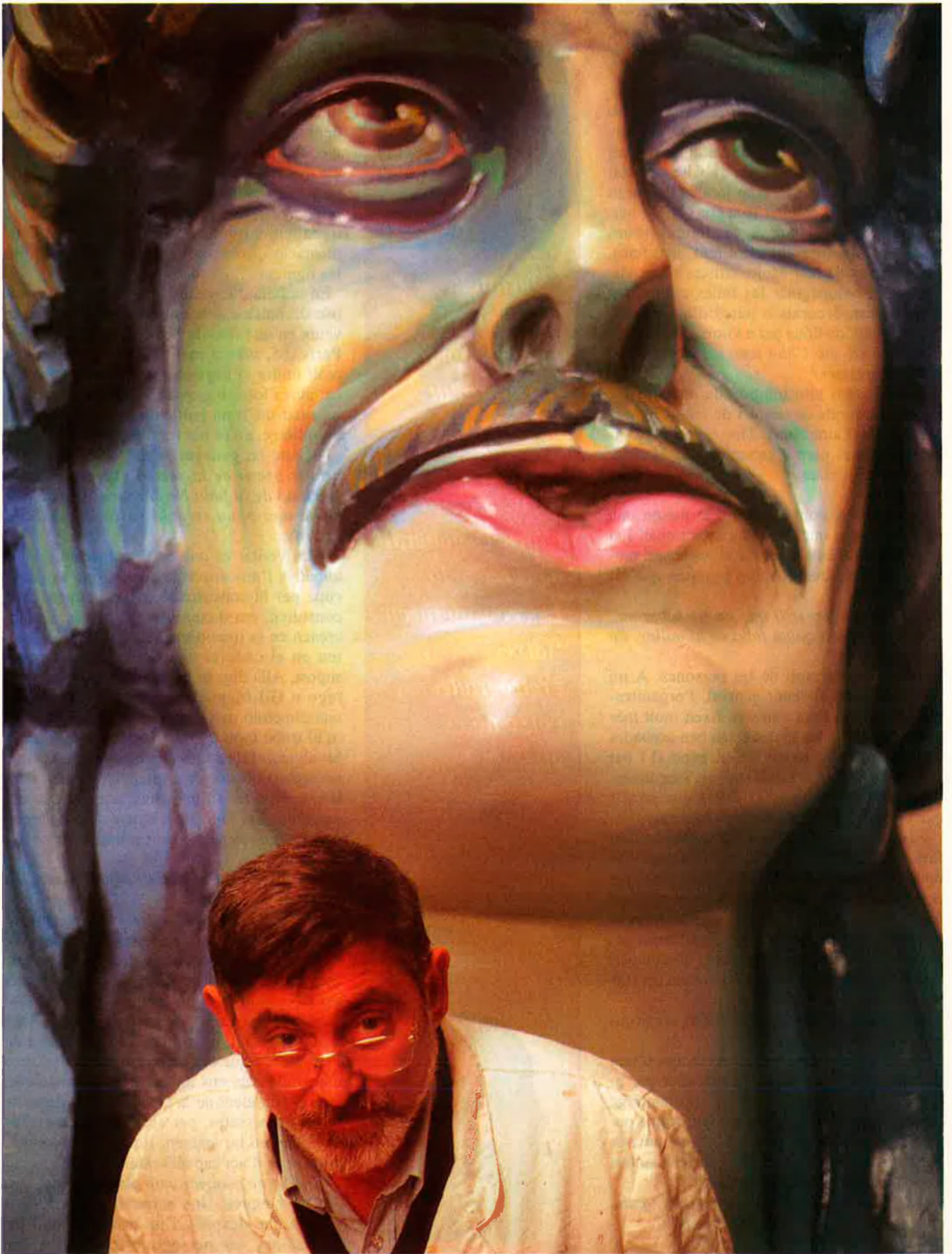
—Sí. La festa està tornant als seus orígens i cada vegada és més una festa de carrer. És un procés lògic encara que a mi, com a professional, em perjudique dir-ho, però és així. Les comissions no gasten més que una part molt xicoteta del seu pressupost en la falla; la major part dels diners són per a la banda, o el club de futbol o les traques, o la barra del bar... i és normal.

—I en quina situació queden els artistes fallers?

—Totalment desprotegits. La professió està pitjor que mai. Només has de veure el preu de les falles. Les que ara costen un milió de pessetes ja ho valien fa molts anys. Els pressupostos no han pujat. Només hi ha tres o quatre de la secció especial que incorporen el cost de la vida anual. La resta no. Els artistes malviuen fent moltes falles barates, però la sensació general és que la professió s'acaba.

—Vol dir que realment hi ha perill per a la tradició?

—Jo crec que sempre hi haurà algú que s'animarà a continuar, per tradició familiar o perquè no té una altra cosa, però el treball és molt dur i costa molt de guanyar un sou digne. Jo tinc quatre fills i tots volien continuar ací, però els he tret a puntellons. Dos pinten per a la fàbrica de Lladro i guanyen molt més del que podrien guanyar amb mi i només un m'ajuda de tant en tant.

—La precarietat influeix en la qualitat del producte final? Ho dic sobretot pel tema, tantes vegades denunciat, de la repetició de ninots en moltes falles de barri.

—És lògic. Si un artista ha de fer quatre falles amb un pressupost d'un milió, i amb això ha de pagar el lloguer de la nau, els materials, la llum i les hores d'algun xiquet que l'ajuda... és normal que treballe a destall i de manera maquinal, amb motles i repetint figures, i que el resultat isca com ix. Jo mateix m'he trobat alguna vegada figures meues de fa deu o quinze anys i, a més, mal fetes, però, què ha de fer? Molts artistes s'han vist obligats a compaginar les falles amb altres faenes, com decorats o parcs d'atraccions, perquè si no, no dona per a viure.

—I a vostè, no l'han temptat mai per fer coses d'aquestes?

—Sí. Durant una temporada en vaig fer moltes. Decorats de teatre i de cine i figures per a parcs d'atraccions. Tinc coses en el Tibidabo i en el parc d'atraccions de Madrid. Però ho vaig deixar.

—Per què?

—Les falles, com a mínim, et donen una seguretat; saps que cada any tens treball i si abandones els fallers per fer altres coses, pots ser i quedes sense ells. No suporten que els deixes.

—He de confessar-li que no he sabut mai com tria el jurat quina falla és la millor. En què es fixa?

—Això depèn molt de les persones. A mi m'agrada molt el sentit general, l'organització del volum. Però altres es fixen molt més en els detalls; si les juntes estan ben acabades i tot això. No hi ha un criteri general i per això no tots estan d'acord amb els veredictes.

—I l'equilibri, aquelles falles que pareix que puguen caure en qualsevol moment?

—I que de vegades cauen. Per a mi això són favades i ganes de posar en perill la gent. Cal tindre en compte que no som enginyers, que ací cadascú treballa com pot i que no saps mai com quedarà la falla fins que no la traus al carrer. Pots fer-ne esbossos, maquetes, però en les naus només pots muntar alguna part de la falla. Per això, a vegades, vénen les sorpreses.

—Les falles experimentals tenen algun futur, al marge de l'anècdota?

—No. En absolut. Les comissions tenen l'última paraula i no van en absolut per aquest camí. La gent vol veure un muntatge espectacular, ple de color i de figures que pugua reconèixer i on hi haja també una mica de crítica. Això és tot. Les falles experimentals no són més que això, experiments.

—Pel que fa a les figures conegudes, quina creu que és la més difícil de reproduir?

—No sabria dir-t'ho.

“Durant la transició, el PSOE va perdre l'oportunitat de fer que les falles participaren en el procés general de renovació. Les consideraren ‘fatxes’ i retrògrades i això no és així.”

—Es considera capaç de fer qualsevol caricatura?

—Malament si no poguera fer-ho després de vint-i-cinc anys. Ara sóc capaç de convertir a qui siga en un ninot. Però has de tindre en compte que el públic tampoc no ens demana un grau molt gran de fidelitat. Només vol trobar una similitud. Ara per exemple a tu t'agrada molt aquell John Lennon i jo crec que està prou bé, però potser si Lennon poguera vindre m'enviava a fer la mà. No treballem en bones condicions, falta documentació i, sobretot, falta temps per millorar les figures.

En la falla d'enguany hem col·locat un quiosc de música, l'hem copiat d'un que vaig veure en una foto de l'exposició universal de París, bé, més o menys, però hauria estat molt millor si haguera tingut temps per buscar altres fotos o gravats i comparar i al final inventar-me'n un particular; però anem contra relloste, no es pot fer més.

—Vostè ha guanyat ja dos anys seguits el primer premi de la secció especial amb la comissió de la falla Na Jordana, sembla que hi ha una bona relació entre la comissió i l'artista.

—La veritat és que és l'única comissió, o almenys l'única que jo conec, que es preocupa per la construcció del monument. Em consulten, em donen idees i, a més, encara creuen en la importància de la falla i es gasten en el cadafal una bona part del pressupost. Allà dins hi ha gent com Vicent Borrego o Gil-Manuel Hernández, que donen una dimensió més “intel·lectual” a la falla. Jo m'hi trobe molt a gust. A més, em permeten fer algunes falles més al meu aire, encara que no siguen bones per a guanyar premis, com la que vam fer fa uns anys, aquella que era un carrer. Em feia una miqueta de por perquè només tinguérem un quart premi però ho acceptaren bé.

—El premi és l'objectiu de la comissió. És també el seu?

—Jo vull, sobretot, estar satisfet amb la meua obra, però això no sempre significa que al jurat li agradarà ni que guanyaràs diners. Una de les falles que més m'han agradat va ser aquella que tenia forma de pagoda, de l'any 92. No vaig guanyar cap premi i vaig acabar arruïnat, no en traguí ni per a un sou. Però encara que els premis no siguen el meu objectiu a tots ens agraden les felicitacions. Que el president de la Generalitat et done un milió de pessetes, per cert ja fa uns quants anys que no ho apugen, i que la comissió et duga al be d'ací cap allà està molt bé.

—I això de guanyar puja molt el caixet?

—No cregues. Una miqueta sí, però no et penses que després d'un primer premi les comissions van perseguint-te i t'ofereixen

vinga de milions. El prestigi en aquesta professió, per moltes condecoracions que tingues, és molt fugaç. Imagina que ara, espere que no, estiguera un parell d'anys amb resultats mediocres com tercers o quarts premis. Hauria perdut tot el caixet que dius.

—Per cert, encara que siga un tòpic, què sent quan es crema la falla?

—Me n'alegre molt. He vist altres artistes que ploren com magdalenes però a mi m'allibera, estic més que fart perquè on el públic veu un monument jo no hi veig més que defectes. De fet, a mi, les falles m'il·lusionen molt al principi, quan comence a fer dissenys i dibuixos i maquetes. Però quan ja està tot més o menys decidit i comença el treball fort, i has de passar-te hores rascant i rascant, ja n'estic fart, la veritat. Només tinc ganes d'acabar i que es cremen. Afortunadament sempre es cremen, perquè si no, seria insuportable. A més, ara que treballem amb suro blanc ja no hi ha ni motles, de manera que quan es crema es crema de manera definitiva.

—Vol dir que un artista com vostè fa personalment tots els ninots?

—Els ninots i qualsevol altra cosa. La falla d'enguany per a Na Jordana l'hem feta entre un ajudant i jo, i ningú més. El meu fill m'ha ajudat de vegades, però també ha de fer una altra falla perquè si no, el treball no li ix a compte. I ací fa molt de fred com veus i quan estàs unes hores rascant el suro blanc i t'has engolit vinga de pols de no sé ni què, ja no tens gens d'interès artístic en el que puga eixir-ne.

—Vostè té una fama dins el món faller una mica especial.

—Sí, sóc el roig i el catalanista, i el maçó ara ja no perquè no s'estila, però m'ho han arribat a dir.

—I això?

—Són maneres de marcar-me perquè he tingut unes inquietuds normals però que en el món faller fins no fa molt eren quasi subversives.

—Parlant d'inquietuds i del món faller, quan creu que la progressia, per dir-ho d'alguna manera, s'acostarà a les falles?

—Això encara costarà perquè durant la transició el PSOE va perdre la gran oportunitat de fer que les falles participaren en el procés general de renovació. Les van considerar "fatxes" i retrògrades i això no és així. Una

—Què li dona més satisfacció, un primer premi o un ninot indultat?

—Mira, en confiança, a mi això dels premis... M'entens, no?

comissió fallera està formada per molta gent d'un barri i hi ha tota classe de persones i d'ideologies polítiques; precisament pel fet d'haver estat abandonades, alguns sectors se n'han aprofitat.

—Però sí que és cert que durant el franquisme les falles estaven molt marcades.

—Com tot. Et puc ensenyar fotografies de fallers amb el braç en alt durant la crema com també hi ha falangistes amb la Senyera o amb el Penó de la Conquesta. El franquisme s'apropiava de tot. En tot cas, sí que és cert que és durant el franquisme quan les falles passen a convertir-se en el que són avui. Durant la república eren una altra cosa més de barri, més modesta. En l'època franquista, i potser perquè interessava, les falles es converteixen en una festa gran i amb molts actes nous que servien per dirigir els fallers cap ací i cap allà; es va

aconseguir crear aquella imatge de "València jardí de flores" que resultava tan còmoda.

—Abans ha qualificat el seu treball de molt dur i no gaire gratificant, què es podria fer per millorar-lo?

—Això no té remei, com a mínim ací. Jo vaig veure no fa massa un documental sobre com treballaven els operaris de la casa Disney per a fer uns motles de guix. Eren quatre o cinc persones, amb bastides, guants i no sé quines punyetes. Ací, quan fèiem motles érem com a màxim dos, pujats damunt una escala sempre a punt de caure, plens de guix de cap a peus i amb les mans tallades pel fred; i les coses no han canviat massa. A mi m'agradria dedicar-me només al disseny. A dibuixar el projecte, a dirigir un bon equip d'operaris i a treballar en alguna figura especial que m'agradara. Però això vol dir molts diners i no veig que vinguen. Aquest és el meu treball i és així. No n'hi ha més.

—Això significa que si poguera ho deixaria?

—Per exemple si em tocara la loteria?

—Per exemple.

—Si em toca la loteria no plante ni la d'enguany!

—Home!

—Vinga la d'enguany sí, que si no s'emprenyaran, però a partir d'ací s'ha acabat; a dibuixar i a pintar.

—Perdone el comentari, però espere que no li toque.

Jordi Sebastià